

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Lise Öğrencilerinin Dijital Ayak İzi Farkındalık Düzeylerinin ve Dijital Ayak İzi Yaşantı Durumlarının İncelenmesi*

Eser KARAL, Milli Eğitim Bakanlığı, Silopi Rehberlik ve Araştırma Merkezi, Şırnak, e-posta: karaleser@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8532-106X>

Şükür KAÇMAZ, Milli Eğitim Bakanlığı, Silopi Rehberlik ve Araştırma Merkezi, Şırnak, e-posta: pdsukrukacmaz@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-2579-6839>

Öz

Teknoloji alanındaki hızlı değişim ve gelişim, beraberinde her yaş grubundaki bireyin internet ve sosyal medya kullanımını arttırmıştır. İnternet, günlük hayatta birçok ihtiyacı karşılamakla birlikte sosyal ortamlarda gerçekleştirilen her eylemin takip edildiği ve ardında bir iz bıraktığı gerçeği gözden kaçırılmaktadır. Bu durum, veri kısıntılarından oluşan dijital ayak izi farkındalığını önemli bir konu haline getirmiştir. Bu kapsamda araştırmanın amacı; lise öğrencilerinin dijital ayak izi farkındalıklarını ve dijital yaşantı durumlarını incelemektir. Araştırmanın çalışma grubunu, farklı kademelerdeki 612 lise öğrencisi oluşturmaktadır. Veri toplama aracı olarak Kişisel Bilgi Formu ile Sürmelioglu ve Seferoğlu (2019) tarafından geliştirilen Dijital Ayak izi Farkındalık ve Yaşantı Durumları Anketi kullanılmıştır. Verilerin analizinde bağımsız örneklem için T-testi, tek faktörlü varyans analizinden (ANOVA) ve fark beliren grupların dağılımı için SCHEFF testinden yararlanılmıştır. Araştırma bulguları, katılımcıların dijital ayak izi farkındalığının orta düzeyde ($X=3,60$), dijital ayak izi yaşantılarının düşük düzeyde ($X=1,80$) olduğunu göstermektedir.

*Bu çalışma 20-21 Mayıs 2023 tarihinde 14. Uluslararası Sosyal Beşerî ve Eğitim Kongresi'nde bildiri olarak sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Dijital Ayak İzi, Dijital Ayak İzi Farkındalığı, Lise Öğrencileri.

Makale Gönderme Tarihi: 28.04.2023

Makale Kabul Tarihi: 09.07.2023

Önerilen Atf:

Karal, E. ve Kaçmaz, Ş. (2023). Lise Öğrencilerinin Dijital Ayak İzi Farkındalık Düzeylerinin ve Dijital Ayak İzi Yaşantı Durumlarının İncelenmesi, *Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi*, 6(7): 831-848.

Journal of Social, Humanities and
Administrative Sciences

2023, 6(7): 831-848. DOI:10.26677/TR1010.2023.1252
ISSN: 2667-422X Dergi web sayfası: www.sobibder.org

RESEARCH PAPER

**Examination of Digital Footprint Awareness Levels and Digital Footprint Experience
Status of High School Students**

Eser KARAL, Ministry of Education, Silopi Guidance and Research Center, Şırnak, e-mail:
karaleser@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8532-106X>

Şükrü KAÇMAZ, Ministry of Education, Silopi Guidance and Research Center, Şırnak, e-mail:
pdsukrukacmaz@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-2579-6839>

Abstract

The rapid change and development in the field of technology has increased the use of internet and social media by individuals of all age groups. Although the Internet meets many needs in daily life, the fact that every action performed in social media is followed and leaves a trace is overlooked. This situation has made the awareness of the digital footprint consisting of scraps of data an important issue. In this context, the aim of the research is; To examine the digital footprint awareness of high school students and their digital life situations. The study group of the research consists of 612 high school students at different levels. Personal Information Form and Digital Footprint Awareness and Lifestyles Scale developed by Sürmelioglu and Seferoglu (2019) were used as data collection tools. T-test for independent samples, single-factor analysis of variance (ANOVA) and SCHEFF test for the distribution of groups with difference were used in the analysis of the data. Research findings show that participants' digital footprint awareness is at a medium level ($X=3.60$) and their digital footprint experiences are at a low level ($X=1.80$).

Keywords: Digital Foot Print, Digital Foot Print Wareness, Highschool Students.

Received: 28.04.2023

Accepted: 09.07.2023

Suggested Citation:

Karal, E. and Kaçmaz, Ş. (2023). Examination of Digital Footprint Awareness Levels and Digital Footprint Experience Status of High School Students, *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 6(7): 831-848.

GİRİŞ

Bilgi teknolojileri alanındaki gelişmeler, bireylere sürekli güncel olma fırsatı sunmakta; her şeyin daha hızlı, verimli ve esnek yapılmasına olanak sağlamaktadır. Bu gelişmeler, toplumsal değişimlere neden olup bireylerin internet ve sosyal medya kullanımlarını günden güne arttırmaktadır (Karal ve Birlik, 2021). İnternetin hızla gelişimi beraberinde her yaş grubundaki bireylerin interneti kullanmasını sağlamaktadır (Şahin ve Çavuş, 2020). Yapılan araştırmalara bakıldığında internet ve sosyal medya kullanımının dünya genelinde de yaygınlaştığı görülmektedir.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Hane Halkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırmasında internet kullanımının artarak devam ettiğini açıklamıştır (TÜİK, 2021). WeAre Social ve HootSuite (2022), Türkiye'nin güncel internet ve sosyal medya kullanımıyla ilgili bazı raporlar açıklamıştır. Türkiye'de Ocak 2022 raporuna göre toplam nüfusun %82'si internete erişim sağlayabilmektedir. Ayrıca 2021 yılına göre %5,9 artışla toplam 69,95 milyon internet kullanıcı sayısına ulaşmıştır. Türkiye'de kişilerin günlük internet kullanımı ise 8 saat olarak belirlenmiştir. Bilgisayar başında geçirilen süre 3 saat 31 dakika iken sosyal medyada geçirilen süre 2 saat 59 dakikadır. Raporun sosyal medya istatistiklerine bakıldığında Türkiye'deki nüfusun %80'nin (68,90 milyon) sosyal medya kullanıcısı olduğu, 2021 yılına oranla %14,8 (8,9 milyon) arttığı açıklanmıştır. Raporla %93,2 ile Whatsapp uygulamasının en çok kullanılan platform olduğu fakat insanların favori sosyal medya uygulamasının Instagram (92,5) olduğu belirtilmiştir. Türkiye 2022 yılında dünya genelinde Instagram sosyal medya uygulamasını en aktif kullanan ülke konumuna yükselmiştir. İnternetin insan hayatına sunduğu kolaylıklar sayesinde, kullanıcıların günün büyük bir bölümünü ona ayırmasına yol açtığı söylenebilmektedir (Karal, 2022).

Sosyal medyanın günden güne geliştirilmesi, çoklu bir şekilde kullanılabilmesi ve sanal paylaşımlar yapılabilmesi gibi avantajlar, sosyal medyanın internet kullanıcıları arasında popüler olmasını ve sıkça kullanılmasını sağlamıştır (Taş ve Bülbül, 2021). Günümüzde hayatın ayrılmaz bir parçasını oluşturan sosyal medya, birçok ihtiyacı karşılamanın yanında sosyal ortamlarda paylaşılan bilgilerin takip edilebilir olduğu gözden kaçırılmaktadır (Yılmaz Soylu, Demiröz ve Akkoyunlu, 2021). Gerçek dünyanın yaşandığı dijital ortamda, kişisel bilgiler gibi önemli paylaşımların yanında resim, fotoğraf, banka bilgileri ve iş ilanları paylaşılmaktadır (Vural ve Bat 2010). Bu paylaşımlarla birlikte kişinin yaşı, cinsiyeti ve konumu gibi veri kümelerine erişim sağlanabileceği dijital ayak izleri oluşmaktadır (Azucar, Marengo ve Settanni, 2018). Bireylerin bu paylaşımlarından oluşan dijital ayak izi, kullanıcıların sosyal ortamlardaki kimliğini oluşturmaktadır. Varnado (2014), kullanıcıların sosyal ağlara yaptıkları üyelikleri, e-posta oluşumlarını, banka hesap kullanımını, fotoğraf ve video paylaşımlarını dijital ayak izi oluşumuna örnek vermiştir. Dijital ayak izi verilerinden hareketle bireylerin hayat perspektiflerinin, politik fikirlerinin, inançlarının ve kişilik özellikleri gibi birçok verinin ortaya çıkarılabildiği görülmektedir (Kosinski, Stillwell ve Graepel, 2013). Kullanıcıların bu kadar önemli kişisel bilgilerini barındıran dijital ayak izleri, çoğu zaman kişinin aleyhinde kullanılmasına neden olabileceği söylenebilir. Türkçe'ye Dijital Ayak İzi olarak çevrilen Digital Footprint, dijital dünyanın önemli kavramlarından birisidir. İnternet kullanıcılarının sanal dünyada gerçekleştirdikleri eylemler sonrasında ardında bıraktıkları bilgiler olarak tanımlanan dijital ayak izi, veri kırıntılarından oluşmaktadır (Fish, 2009; Haimson, Brubaker, Dombrowski, ve Hayes, 2016; Blue, Condell, Lunney, 2018). Sanal dünyada her gün yapılan milyarlarca işlem dikkate alındığında bir o kadar işlem verisinin izi de kayıt altına alınmaktadır (Gökdemir, 2022). Web 2,0 ile birlikte dijital ayak izi üretimi çok büyük bir artış göstermiş ve dijital araçların kullanımının artmasıyla, daha fazla dijital ayak izi oluşacağı tahmin edilmektedir (Şener ve Yılmazdoğan, 2021). Karabatak ve Alanoğlu (2021) kullanıcıların sanal ortamda geçirdikleri zamanın artmasıyla

bıraktıkları ayak izlerinin de aynı şekilde arttığını, dijital ayak izlerinin, kullanıcıların hayatlarıyla ilgili önemli bilgiler içerebileceğini ve kullanıcıların yaptıkları bazı paylaşımlardan dolayı problemler yaşayabileceklerini ifade eder.

Dijital ayak izi, bireylerin dijital ortamda çevrimiçi olarak yaptıkları etkinliklerin bıraktığı iz şeklinde tanımlanabilir (Bodhani, 2012; Hengstler, 2017). Sürmelioglu ve Seferoglu, (2019) ise dijital ayak izini, bireylerin -farkında olsun ya da olmasın- dijital dünyada yaptıkları tüm etkinliklerinin kayıtlarının tutulup saklanması olarak açıklamaktadır. Akademik literatür incelendiğinde dijital ayak izinin aktif ve pasif olarak sınıflandırıldığı görülmektedir. Aktif olarak sınıflandırılan izler bireylerin sanal âlemdeki etkinlikleri ile ortaya çıkmaktadır. Aktif denilen bu izler, kullanıcıların paylaştıkları bir fotoğrafta, attıkları bir mesajda, yazdıkları bir yorumda ya da diğerleri ile konum bilgilerini paylaştığında ortaya çıkmakta iken pasif izler ise; telefon ya da bilgisayar gibi araçların konum belirleme sistemleriyle ulaşılan verilerdir (Girardin, Calabrese, Dal Fiore, Ratti ve Blat, 2008).

Bireylerin sanal ortamdaki faaliyetleriyle ilgili bilgilerin toplanarak işlendiğinin ve bunun ilerleyen yaşamlarında karşılıklarına çıkabileceğinin bilincinde olmaları oldukça önemlidir. Bu kapsamda Acele (2020) kişinin online faaliyetlerini yönetebilme becerisini; dijital ayak izi farkındalığı olarak tanımlamıştır. Dijital ayak izi farkındalığı, bireylerin sanal dünyadaki bütün etkinliklerinin ayak izlerine dönüştüğünün bilincinde olmaları ve bu bilinçle hareket etmeleri olarak ifade edilebilir (Sanin, 2022). Dijital ayak izi farkındalığı "*Digital Footprint Awareness*" olarak adlandırılmış ve okul çağına iken öğrencilere kazandırılması gerektiği belirtilmiştir (EAVI, 2019). Erken yaşlarda yapılacak bilinçlendirme çalışmalarının dijital ayak izi farkındalığı için önemli olduğunu belirten başka çalışmalar da bulunmaktadır (Acele, 2020; Buchanan, Southgate, Smith, Murray, Noble, 2017). İnternete erişen her kullanıcının dijital bir kimliğinin oluştuğu göz önüne alındığında yaygın internet kullanımı ile birlikte, dijital ayak izi konusu ve bu konuda geliştirilen farkındalık da gün geçtikçe önem kazanmaktadır. Günümüzde bireylerin dijital ayak izi ve etkilerinin farkındalığını kazanması önemsenmiş, dijital ayak izinin birey ve toplum üzerindeki etkilerinin en aza indirgenmesi için hem Türkiye’de hem de diğer ülkelerde farklı çalışma gruplarıyla araştırmalar yapıldığı görülmektedir.

Alan yazın incelendiğinde dijital ayak izi konusunda genç bireylerle yapılan araştırmaların çoğunlukta olduğu gözlemlenmiştir. Yılmaz Soylu ve arkadaşları (2021) ortaokul öğrencilerinin dijital ayak izi farkındalıkları ve yaşantılarını cinsiyet, sınıf düzeyi, elektronik araç ve ortamlarda geçirilen süreye göre incelemiştir. Özbek, Çoklar ve Gündüz (2016) ise; lise öğrencilerinin dijital ayak izi farkındalık ve yaşantılarını belirlemeye yönelik bir çalışma yapmıştır. Sürmelioglu ve Seferoglu, (2019) tarafından farklı üniversitelerde okuyan yükseköğretim öğrencilerinin dijital ayak izi farkındalık ve yaşantıları incelenmiş, araştırmada katılımcıların dijital ayak izi konusunda farkındalık seviyeleri yüksek bulunurken dijital ayak izi yaşantı durumları ise düşük bulunmuştur. Bu araştırmaların yanında yükseköğretim öğrencileriyle yapılan çalışmalar da mevcuttur (Camacho, Minelli ve Grosseck, 2012). Karabatak ve Alanoğlu (2021), 398 öğretim üyesi ile gerçekleştirdikleri çalışmada öğretim görevlilerinin dijital ayak izi farkındalıkları ile dijital ayak izi yaşantı durumlarını farklı değişkenler açısından incelemişlerdir. Çalışmanın sonucunda katılımcıların dijital ayak izi farkındalığı yüksek bulunurken dijital ayak izi yaşantı durumları ise düşük çıkmıştır. Vervier, Zeissig, Lidynia ve Ziefle’nin (2017) tarafından yaşları 19 ile 29 arasında değişen katılımcılar ile yaptıkları çalışmada katılımcıların kişisel ve hassas bilgilerin paylaşımı noktasında farkındalık düzeylerinin yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yapılan araştırmalarda internet kullanımının özellikle ergenlik dönemindeki bireylerde arttığı ve bunun da beraberinde daha fazla dijital ayak izini ortaya çıkardığı görülmektedir. Çalışmanın özellikle bu yaş grubunda bulunan bireylerle yapılması literatürdeki boşluğu kapatacak,

bireylerin yaptıkları paylaşımlardan dolayı gelecekte problem yaşamamaları adına farkındalık oluşturacaktır.

Bu bilgiler ışığında bütün dünyada olduğu gibi Türkiye’de de internet kullanımının özellikle başta gençler olmak üzere bütün yaş gruplarında yoğun bir şekilde kullanıldığı ve çok fazla paylaşımlarda bulunduğu söylenebilir. Dijital ortamda yapılan her bir işlem veya paylaşım ardında bir ayak izi bırakmaktadır. Bu durum bireylerin dijital araçları güvenli bir şekilde kullanmasını önemli bir konu haline getirmiştir. Ayrıca ergenlik dönemindeki bireylerin internet ortamında yaptığı paylaşımların gelecekte kendisinin aleyhinde kullanılması riskini de ortaya çıkarmaktadır. Bireylerin teknoloji kullanımına yönelik Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından bazı önlemlerin alındığı görülmektedir. MEB Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü, okul psikolojik danışmanları/rehber öğretmenleri tarafından öğrenci-öğretmen ve velilere yönelik çalışma yapmak için genel hedef belirlemektedir. 2022-2023 eğitim öğretim yılında genel hedef olarak “*Bilinçli Teknoloji Kullanımı*” seçilmiştir (MEB, 2022). Bu kapsamda bu çalışmada lise öğrencilerinin dijital ayak izi farkındalık düzeyleri ve dijital ayak izi yaşantı durumları incelenmiştir. Çalışmanın, literatüre önemli katkılar sunacağı düşünülmektedir.

Araştırmanın Önemi

Dünyadaki diğer ülkelerle paralel olarak Türkiye’de de son yıllarda teknolojinin gelişmesiyle birlikte internet kullanımının yaygınlaştığı ve özellikle gençler arasında sosyal medya kullanımının hızla arttığı görülmektedir. Sanal dünyada geçirilen zamanın artmasıyla kullanıcıların sosyal medya uygulamalarında yaptığı dijital paylaşımlar da gittikçe artmaktadır. Canbek ve Sağıroğlu (2007) tarafından çocukların ve gençlerin bilgisayar ve internet güvenliği ile ilgili yapılan çalışmada, internetin çocuk ve gençler arasında çok yoğun ve denetimsiz bir şekilde kullanılmasının bazı risk ve tehditlere yol açabileceği ortaya konulmuştur. Gençler arasında internet kullanımının çok yoğun olması (Yli-Renko, Autio ve Sapienza, 2001; Bennett, Maton ve Kervin, 2008; Tapscott, 2008; Margaryan, Littlejohn ve Vojt, 2011) çoğu zaman bilinçsiz internet kullanımını da beraberinde getirebilmektedir. Bu da sanal ortamda bırakılan izleri yani dijital ayak izi olarak ifade edilen kavramı önemli kılmaktadır. Bu bilgiler ışığında bu çalışma, lise öğrencilerinin dijital ayak izi farkındalık durumları ile dijital ayak izi yaşantılarını ortaya çıkarması ve lise öğrencilerinin farkındalık düzeylerinin artırılmasına yönelik öneriler sunması bakımından önemlidir.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, lise öğrencilerinin dijital ayak izi farkındalıklarını ve dijital yaşantı durumlarını incelemektir. Araştırmanın amacı doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

- Lise öğrencilerinin dijital ayak izi farkındalıkları hangi düzeydedir?
- Lise öğrencilerinin dijital yaşantı durumlarını hangi düzeydedir?
- Lise öğrencilerinin dijital ayak izi farkındalıkları ve dijital yaşantı durumları;
  - Cinsiyete
  - Sınıf düzeyine
  - Maddi duruma
  - Okul türüne

- İnternet kullanım süresine
- En çok kullanılan teknolojik araca
- En çok zaman geçirilen sosyal medya uygulaması
- İnternete en çok girilen yere göre anlamlı bir biçimde farklılaşmakta mıdır?

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Bu çalışmanın amacı, lise öğrencilerinin dijital ayak izi farkındalıkları ile dijital ayak izi yaşantılarını belirlemektir. Bu amaç doğrultusunda araştırmada nedensel karşılaştırma modeli kullanılmıştır. Nedensel karşılaştırma, araştırmacılar tarafından birey ya da gruplar arasında var olan farklılıkların nedenlerini, bu nedenlere etki eden değişkenleri ve sonuçları belirlemeye yönelik yapılan araştırmalardır (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz, Demirel, 2008; Fraenkel, Wallen ve Hyun, 2003).

Çalışma Grubu

Bu araştırmanın çalışma grubu, 2022-2023 eğitim öğretim yılında Şırnak ilinin Silopi ilçesinde eğitimlerine devam eden farklı kademelerdeki lise öğrencilerinden oluşmaktadır. Araştırmada ölçme araçlarının uygulanacağı kişiler, "lise öğrencisi olmak" durumu dikkate alınmak üzere uygun örnekleme yoluyla belirlenmiştir. Araştırmada kullanılan veri toplama araçları toplamda 612 lise öğrencisine uygulanmıştır. Çalışmaya başlamadan önce anketi geliştiren araştırmacılarından ve veri toplama araçlarını uygulamak için kurumlardan yasal izinler alınmıştır. Verilerin toplanması aşamasında katılımcılarda, gönüllülük ilkesi esas alınarak, veri toplama işlemi gerçekleştirilmiştir. Farklı cinsiyet, sınıf düzeyi, okul türü ve maddi duruma sahip olan araştırma grubuna ait betimsel istatistikler aşağıda sunulmuştur.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özelliklerine İlişkin Dağılımlar

Değişkenler	Seçenekler	f	%
Cinsiyet	Kız	380	62,1
	Erkek	232	37,9
	Toplam	612	100,0
Sınıf Düzeyi	9.sınıf	207	33,8
	10.sınıf	149	24,3
	11.sınıf	184	30,1
	12.sınıf	72	11,8
	Toplam	612	100,0
Okul Türü	Fen Lisesi	88	14,4
	Anadolu Lisesi	138	22,5
	Proje Okulu	171	27,9
	Anadolu İmam Hatip Lisesi	123	20,1
	Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	92	15,0
Toplam	612	100,0	
Maddi Durum	Çok Kötü	19	3,10
	Kötü	42	6,90
	Orta	369	60,3
	İyi	158	25,8
	Çok İyi	24	3,90
Toplam	612	100,0	

Tablo 1 incelendiğinde katılımcıların 380'inin (%62,1) "Kız" ve 232'sinin (%37,9) "Erkek" olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılan bireylerin 207'si (%33,8) "9.sınıf", 149'u (%24,3) "10.sınıf",

184'ü (%30,1) "11.sınıf" ve 72'si (%11,8) "12.sınıf" öğrencisidir. Okul türü değişkeni incelendiğinde katılımcıların 88'i (%14,4) "Fen Lisesi", 138'i (22,5) "Anadolu Lisesi", 171'i (%27,9) "Proje Okulu", 123'ü (%20,1) "Anadolu İmam Hatip Lisesi" ve son olarak 92'si (%15) "Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi" öğrencilerinden oluşmaktadır. Katılımcıların maddi durumuna bakıldığında 19'unun (%3,1) "Çok Kötü", 42'sinin (%6,9) "Kötü", 369'unun (%60,3) "Orta", 158'inin (%25,8) "İyi" ve 24'ünün (%3,9) "Çok İyi" olduğu görülmektedir.

Araştırmaya katılan bireylerin internet kullanım sürelerine ilişkin dağılımları Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2. Katılımcıların İnternet Kullanım Sürelerine İlişkin Dağılımları

Değişkenler	Seçenekler	f	%
Katılımcıların İnternet Kullanım Süreleri	0-2 saat	324	52,9
	3-5 saat	200	32,7
	6-8 saat	54	8,80
	8 saat ve üstü	34	5,60
	Toplam	612	100,0

Tablo 2 incelendiğinde katılımcıların internet kullanım sürelerine ilişkin frekans ve yüzde değerleri verilmiştir. Katılımcıların 324'ü (%52,9) "0-2 saat", 200'ü (%32,7) "3-5 saat", 54'ü (%8,8) "6-8 saat" ve 34'ü (%5,6) "8 saat ve üstünde" internet kullanmaktadır.

Araştırmaya katılan bireylerin kullandıkları teknolojik araca ilişkin dağılımları Tablo 3'de sunulmuştur.

Tablo 3. Katılımcıların En Çok Kullandığı Teknolojik Araca İlişkin Dağılımları

Değişkenler	Seçenekler	f	%
Katılımcıların Kullandığı Teknolojik Araç	Telefon	476	77,8
	Tablet	82	13,4
	Bilgisayar	40	6,50
	Diğer	14	2,30
	Toplam	612	100,0

Tablo 3 incelendiğinde katılımcıların kullandığı teknolojik araca ilişkin dağılımlar gösterilmektedir. Katılımcıların 476'sı (%77,8) "Telefon", 82'si (%13,4) "Tablet" ve 40'ı (%6,5) "Bilgisayar" kullanmaktadır. Son olarak 14 kişi (%2,3) ise; "Diğer" seçeneğini işaretlemiştir.

Araştırmaya katılan bireylerin en çok zaman geçirdikleri sosyal medya hesaplarına ilişkin dağılımları Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4. Katılımcıların En Çok Zaman Geçirdikleri Sosyal Medya Hesaplarına İlişkin Dağılımları

Değişkenler	Seçenekler	f	%
Katılımcıların Zaman Geçirdikleri Sosyal Medya Hesapları	Facebook	35	5,70
	Twitter	39	6,40
	Instagram	307	50,2
	Tiktok	163	26,6
	Diğer	68	11,1
	Toplam	612	100,0

Tablo 4 incelendiğinde katılımcıların; 35'i (%5,7) "Facebook", 39'u (%6,4) "Twitter", 307'si (%50,2) "Instagram" ve 163'ü (%26,6) en çok "Tiktok" kullandığı görülmektedir. Katılımcıların 68'i (%11,1) ise; "Diğer" cevabını vermiştir.

Araştırmaya katılan bireylerin en çok internete girdikleri yere ilişkin dağılımları Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5. Katılımcıların En Çok İnternete Girdikleri Yere İlişkin Dağılımları

Değişkenler	Seçenekler	f	%
Katılımcıların İnternete Girdikleri Yer	Ev	560	91,5
	Okul	12	2,00
	İnternet Cafe	16	2,60
	Diğer	24	3,90
	Toplam	612	100,0

Tablo 5 incelendiğinde katılımcıların en çok internete girdikleri yere ilişkin frekans ve yüzde değerleri verilmiştir. Katılımcıların 560'ı (%91,5) "Ev", 12'si (%2,0) "Okul", 16'sı (%2,6) "İnternet Cafe" ve 24'ü (%3,9) "Diğer" cevabını vermiştir.

Veri Toplama Araçları

Lise öğrencilerinin dijital ayak izi farkındalıkları ile dijital ayak izi yaşantılarının incelendiği bu araştırmada katılımcıların demografik bilgileri için "Kişisel Bilgi Formu"; dijital ayak izi farkındalıkları ile dijital ayak izi yaşantılarını belirleyebilmek amacıyla "Dijital Ayak izi Farkındalık ve Yaşantı Durumları Ölçeği" kullanılmıştır.

Kişisel Bilgi Formu

Araştırmanın örneklem grubuna ait demografik bilgileri elde etmek amacıyla araştırmacılar tarafından Kişisel Bilgi Formu oluşturulmuştur. Kişisel Bilgi Formu; cinsiyet, sınıf düzeyi, okul türü, maddi durum, katılımcıların internet kullanım süreleri, katılımcıların en çok kullandığı teknolojik araç, katılımcıların en çok zaman geçirdikleri sosyal medya ve katılımcıların en çok internete girdikleri yere dair 8 maddelik sorudan oluşmaktadır. Katılımcılardan daha gerçekçi cevaplar alabilmek için kişisel bilgilerine yer verilmemiştir.

Dijital Ayak izi Farkındalık ve Yaşantı Durumları Anketi

Sürmelioglu ve Seferoglu (2019) tarafından geliştirilen anket formu, dijital ayak izi farkındalığı ve dijital ayak izi yaşantısı olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Anketteki maddeler 5'li likert şeklinde ifade edilmiştir. Anket dijital ayak izi farkındalığı için 12 madde, dijital ayak izi yaşantısı için 16 madde olmak üzere toplam 28 maddeden oluşmaktadır. Dijital ayak izi farkındalığı "Hiç Katılmıyorum", "Katılmıyorum", "Orta Derecede Katılıyorum", "Katılıyorum", "Tamamen Katılıyorum" şeklinde ifade edilirken, dijital ayak izi yaşantısı için "Hiçbir Zaman", "Nadiren", "Bazen", "Genellikle", "Her Zaman" şeklinde derecelendirme kullanılmıştır.

Verilerin Analizi

Veriler analiz edilmeden önce öncelikle normallik varsayımı kontrol edilmiştir. Normallik analizi sonucunda basıklık ve çarpıklık değerlerinin normal dağılım gösterdiği tespit edilmiştir.

Tabachnick ve Fidell (2013) ölçeklerde çarpıklık ve basıklık katsayılarının -1,5, +1,5 değerleri arasında olması durumunda verilerin normal dağılım sergileyeceğini ifade etmektedirler. Dijital ayak izi farkındalık ve yaşantı durumları frekans, yüzde, ortalama, standart sapma ile incelenirken dijital ayak izi farkındalık ve yaşantı durumlarının cinsiyete göre etkisi t-testi ile değerlendirilmiştir. Dijital ayak izi farkındalık ve yaşantı durumlarının sınıf düzeyine, okul türüne, maddi duruma, internet kullanım sürelerine, kullanılan teknolojik araca, zaman geçirilen sosyal medyaya, internete girilen yere göre farklılaşmayı analiz edebilmek amacı ile Tek Faktörlü Varyans Analizinden (ANOVA) yararlanılmıştır. Ayrıca ANOVA sonuçlarına göre fark beliren grupların nasıl dağıldığını incelemek amacıyla SCHEFF testi yapılmıştır.

Beşli Likert türünde maddelerden oluşan dijital ayak izi farkındalığı ve dijital ayak izi yaşantılarına ait verilerin yorumlanmasında düşük, orta ve yüksek olmak üzere üç değerlendirme ölçütü esas alınarak yorumlanmıştır. Buna göre 1-5 arası puanlamaya uygun olarak üç değerlendirme kriteri 1.00-2.33 aralığı düşük düzey, 2.34-3.66 aralığı orta düzey (kısmen) ve 3.67-5.00 aralığı yüksek düzey farkındalık veya yaşantı olarak değerlendirilmiştir. Anlamlılık düzeyi. 05 alınmıştır.

BULGULAR

Araştırmanın bu bölümünde, çalışmanın amacına yönelik elde edilen bulgulara yer verilmiştir ve araştırmanın değişkenlerine ilişkin betimsel istatistikler sunulmuştur.

Öğrencilerin Dijital Ayak izi Farkındalık Durumları

Bu çalışmanın ilk araştırma sorusu "Lise öğrencilerinin dijital ayak izi farkındalık durumları nedir?" şeklinde belirlenmiştir. Bu soruya yanıt bulmak amacıyla 12 maddelik anketten elde edilen verilerin frekans (f), yüzde (%), ortalama (X) ve standart sapması (Ss) hesaplanmıştır. Tablo 6'da dijital ayak izi farkındalığı durumu ile ilgili bulgular verilmiştir. Bu tabloda derecelendirme 1=Hiç Katılmıyorum, 2=Katılmıyorum, 3=Orta Derecede Katılıyorum, 4=Katılıyorum ve 5=Tamamen Katılıyorum şeklindedir.

Tablo 6 incelendiğinde lise öğrencilerinin dijital ayak izi farkındalığının orta düzeyde (X=3,60) olduğunu göstermektedir. Fakat "Dijital ayak izi kavramı hakkında farkındalığım bulunmaktadır." maddesine düşük düzeyde katılıyorum (X=2,78) gerçekleşmiştir.

Öğrencilerin Dijital Ayak İzi Yaşantı Durumları

Bu çalışmanın ikinci araştırma sorusu "Lise öğrencilerinin dijital ayak izi yaşantı durumları nedir?" şeklinde belirlenmiştir. Bu soruya yanıt bulmak amacıyla elde edilen veriler frekans (f), yüzde (%), ortalama (X) ve standart sapma (ss) ile çözümlenmiştir. Bu tabloda derecelendirme 1=Hiçbir Zaman, 2=Nadiren, 3=Bazen, 4=Genellikle, 5=Her Zaman şeklindedir. Tablo 7'de dijital ayak izi yaşantı durumu ile ilgili veriler sunulmaktadır.

Tablo 6. Dijital Ayak İzi Farkındalık Durumlarıyla İlgili Yanıtların Dağılımı

Maddeler		1	2	3	4	5	Toplam	X	ss
1. Dijital ortamlarda yorum ya da yazı paylaşmadan önce yazdıklarımı üslup açısından birçok kez gözden geçirip paylaşıyorum.	%	12,3	4,4	15,2	22,4	45,8	100,0	3,84	1,36
	f	(75)	(27)	(93)	(137)	(280)	(612)		
	%	13,9	11,3	22,4	22,1	30,4	100,0	3,43	1,38

2. Dijital ortamlarda yorum ya da yazı paylaşmadan önce yazdıklarımı imla açısından birçok kez gözden geçirip paylaşıyorum.	f	(85)	(69)	(137)	(135)	(186)	(612)		
3. Dijital ortamlardaki bilgilerimin okul, iş veya özel yaşamımda karşıma çıkabileceğinin farkındayım.	%	10,9	8,7	22,2	23,9	34,3	100,0	3,61	1,32
	f	(67)	(53)	(136)	(146)	(210)	(612)		
4. Dijital ortamlardaki bilgi paylaşmalarımın gelecekte mesleki veya özel yaşamımda karşıma çıkma ihtimali nedeniyle dikkatli davranırım.	%	9,6	9,5	21,2	22,5	36,9	100,0	3,67	1,31
	f	(59)	(58)	(130)	(138)	(226)	(612)		
5. Dijital ortamlarda yaptığım her türlü işlemin kayıt altında olacağını bilirim.	%	10,5	10,6	24,3	20,1	34,3	100,0	3,57	1,33
	f	(64)	(65)	(149)	(123)	(210)	(612)		
6. Dijital ortamlarda yaptığım hiçbir işlemin gizli kalmayabileceğinin farkındayım.	%	12,4	9,3	21,6	23,2	3,5	100,0	3,56	1,36
	f	(76)	(57)	(132)	(142)	(205)	(612)		
7. İnternet kafe, ortak kullanımlı bilgisayar laboratuvarları vb. ortamlarda bilgilerimin/paylaşmalarımın başkalarının eline geçme ihtimali olduğunun farkındayım.	%	5,2	6,2	11,8	18,5	58,3	100,0	3,68	1,45
	f	(32)	(38)	(72)	(113)	(357)	(612)		
8. Dijital ortamlarda başkasının görmesini istemediğim kişisel bilgilerimi kimsenin kullanmaması için gerekli önlemleri alırım.	%	5,2	6,2	11,8	18,5	58,3	100,0	4,18	1,17
	f	(32)	(38)	(72)	(113)	(357)	(612)		
9. Çevrim-İçi araçları (örneğin; sosyal ağlar, çevrim-İçi sohbet vb.) gizlilik ayarlarının farkındayım.	%	6,9	6,7	18,0	27,0	41,5	100,0	3,89	1,21
	f	(42)	(41)	(110)	(165)	(254)	(612)		
10. Çevrim-İçi araçları (örneğin; sosyal ağlar, çevrim-İçi sohbet vb.) gizlilik ayarlarını kullanıyorum.	%	13,7	9,8	16,3	22,2	37,9	100,0	3,60	1,42
	f	(84)	(60)	(100)	(136)	(232)	(612)		
11. Çevrim-İçi araçları (örneğin; sosyal ağlar, çevrim-İçi sohbet vb.) gizlilik ayarlarını sürekli gözden geçirip düzenlerim.	%	12,9	11,6	23,9	21,1	30,6	100,0	3,44	1,36
	f	(79)	(71)	(146)	(129)	(187)	(612)		
12. Dijital ayak izi kavramı hakkında farkındalığım bulunmaktadır	%	26,1	16,2	27,9	12,9	16,8	100,0	2,78	1,40
	f	(160)	(99)	(171)	(79)	(103)	(612)		
Dijital Ayak İzi farkındalık ortalaması:							3,60	,85	

Tablo 7. Dijital Ayak İzi Yaşantı Durumlarıyla İlgili Yanıtların Dağılımı

Maddeler		1	2	3	4	5	Toplam	X̄	ss
1. Dijital ortamlarda bilgim dışında benim adıma hesap açıldığı oldu.	%	80,1	7,8	5,9	3,3	2,9	100,0	1,41	,95
	f	490	48	36	20	18	(612)		
2. Dijital ortamlarda bilgim dışında benim adıma paylaşım yapıldığı oldu.	%	74,7	11,9	6,7	3,9	2,8	100,0	1,48	,97
	f	457	73	41	24	17	(612)		
3. Dijital ortamlarda paylaştıklarım nedeniyle zor duruma düştüğüm zamanlar oldu.	%	77,8	10,1	7,2	2,9	2,0	100,0	1,41	,89
	f	476	62	44	18	12	(612)		
4. Dijital ortamlarda paylaşımlarımın bazılarından dolayı pişmanlık duyduğum oldu.	%	58,8	18,6	14,2	4,7	3,6	100,0	1,75	1,08
	f	360	114	87	29	22	(612)		
5. Geçmişte yaşadığım olayların dijital ortamda gün yüzüne çıkması sebebiyle tedirgin olduğum zamanlar oldu.	%	70,6	12,9	9,3	3,6	3,6	100,0	1,56	1,03
	f	432	79	57	22	22	(612)		
6. Dijital ortamlarda kimseye haber vermeden oluşturduğum profillerimi tanıdıklarım öğrendiğini fark ettiğim zamanlar oldu.	%	65,8	13,4	10,3	5,2	5,2	100,0	1,70	1,16
	f	403	82	63	32	32	(612)		
7. Dijital ortamlarda ailemden gizlediğim bilgilerimin öğrenilmesi nedeniyle aileme tartışmalarım oldu.	%	74,8	10,1	7,2	4,2	3,6	100,0	1,51	1,03
	f	458	62	44	26	22	(612)		
8. Dijital ortamlardaki iletişim içerisinde bulunduğum kişilerden gizlediğim bilgilerimin öğrenilmesi nedeniyle sorunlar yaşadığım oldu.	%	76,0	11,1	6,7	2,6	3,6	100,0	1,46	,98
	f	465	68	41	16	22	(612)		
9. Dijital ortamlarda yaptığım paylaşımlar nedeniyle yasal yaptırımlarla karşı karşıya kaldım.	%	89,1	5,9	2,5	1,3	1,3	100,0	1,19	,66
	f	545	36	15	8	8	(612)		
10. Dijital ortamlarda yaptığım arama sonuçlarının içerikleri dijital ortamlarda karşıma reklam olarak çıkmaktadır.	%	48,9	15,2	14,1	9,8	12,1	100,0	2,21	1,43
	f	299	93	86	60	74	(612)		
11. Dijital ortamlarda yüklediğim içeriklerin aile yaşamımı olumsuz etkilemesinden endişe duymaktayım.	%	72,4	10,6	9,3	4,7	2,9	100,0	1,55	1,03
	f	443	65	57	29	18	(612)		
12. Dijital ortamlarda yüklediğim içeriklerin mesleki yaşamımı olumsuz etkilemesinden endişesi duymaktayım.	%	69,1	12,6	10,0	4,2	4,1	100,0	1,61	1,08
	f	423	77	61	26	25	(612)		
13. Dijital ortamlarda yaptığım paylaşımlar, gerçek düşüncelerimi yansıtmaktadır.	%	30,6	10,9	14,7	18,6	25,2	100,0	2,96	1,58
	f	187	67	90	114	154	(612)		
14. Çevrim-İçi araçlardaki paylaşımlar beni olumlu yönde etkilemektedir.	%	31,4	19,0	28,1	12,9	8,7	100,0	2,48	1,28
	f	192	116	172	79	53	(612)		
15. Çevrim-İçi araçlardaki diğer kişileri olumlu yönde etkilediğimi düşünmekteyim.	%	33,7	16,5	21,9	14,4	13,6	100,0	2,57	1,42
	f	206	101	134	88	83	(612)		
16. Çevrim-İçi araçlardaki kişilerin benim hakkımdaki düşüncelerinin olumsuz olmasından endişe etmekteyim.	%	57,5	16,5	11,9	6,2	7,8	100,0	1,90	1,28
	f	352	101	73	38	48	(612)		
Dijital ayak izi yaşantı ortalaması:							1,80	,60	

Tablo 7 incelendiğinde lise öğrencilerinin dijital ayak izi yaşantılarının düşük düzeyde ($X̄=1,80$) olduğunu göstermektedir. Ayrıca “Dijital ortamlarda yaptığım paylaşımlar nedeniyle yasal yaptırımlarla karşı karşıya kaldım” içerikli 9.madde ($X̄=1,19$) en düşük ortalamaya sahipken “Dijital ortamlarda yaptığım paylaşımlar, gerçek düşüncelerimi yansıtmaktadır” içerikli 13 madde ($X̄=2,96$) en yüksek ortalamaya sahiptir.

Araştırmaya katılan bireylerin dijital ayak izi farkındalıkları ve yaşantılarının cinsiyete göre oluşturulan gruplar açısından T-Testi sonuçları Tablo 8’de sunulmuştur.

Tablo 8. Dijital Ayak İzi Farkındalıkları ve Yaşantıların Cinsiyete Göre Dağılımı

	Cinsiyet	N	X̄	Ss	t	p
Dijital Ayak izi Farkındalığı	Kız	379	3,7161	,80701	4,166	.000
	Erkek	231	3,4239	,89257		
Dijital Ayak izi	Kız	380	1,7521	,54933		

Yaşantıları	Erkek	232	1,8836	,69136	-2,600	.010
-------------	-------	-----	--------	--------	--------	------

Tablo 8 incelendiğinde, dijital ayak izi farkındalığının ($t= 4,166$, $p<,000$) cinsiyet açısından katılımcılar arasında anlamlı düzeyde bir farklılık bulunmuştur. Bu anlamlı farklılığın kızların lehine ($X=3,71$) olduğu görülmektedir. Ayrıca katılımcıların dijital ayak izi yaşantılarında ($t= -2,600$, $p<,010$) cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılık olduğu görülmektedir. Buna göre dijital ortamda erkeklerin ($X=1,88$) kadınlara ($X=1,75$) göre dijital ayak izi ile ilgili yaşanmışlıklarının daha çok olduğu tespit edilmiştir.

Araştırmaya katılan bireylerin dijital ayak izi farkındalıkları ve yaşantılarının sınıf düzeyine göre ANOVA sonuçları Tablo 9’de sunulmuştur.

Tablo 9. Dijital Ayak İzi Farkındalık ve Yaşantı Verilerinin Sınıf Düzeyine Göre Dağılımı

	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	p
Dijital Ayak izi Farkındalığı	Gruplar Arası	8,981	3	2,994	4,193	.006
	Gruplar İçi	432,693	606	,714		
	Toplam	441,673	609			
Dijital Ayak izi Yaşantıları	Gruplar Arası	,635	3	,212	,567	.637
	Gruplar İçi	226,638	608	,373		
	Toplam	227,272	611			

Tablo 9 incelendiğinde dijital ayak izi farkındalığı sınıf düzeyine göre anlamlı biçimde farklılaşmaktadır ($F= 2,259$, $p<,05$). Bu bağlamda dijital ayak izi farkındalığının sınıf düzeyine göre değişiklik gösterdiği ifade edilebilir. Scheffe testi sonucuna göre 11.sınıf ($X=3,78$; $SS=,71$) ile 9.sınıf ($X=3,54$; $SS=,94$) ve 11.sınıf ($X=3,78$; $SS=,71$) ile 10.sınıf ($X=3,48$; $SS=,78$) grupları arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. Katılımcıların dijital ayak izi yaşantıları sınıf düzeyine göre anlamlı biçimde farklılaşmamaktadır ($F= ,567$, $p<,05$).

Araştırmaya katılan bireylerin dijital ayak izi farkındalıkları ve yaşantılarının okul türüne göre ANOVA sonuçları Tablo 10’de sunulmuştur.

Tablo 10. Dijital Ayak İzi Farkındalık ve Yaşantı Verilerinin Okul Türüne Göre Dağılımı

	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	p
Dijital Ayak izi Farkındalığı	Gruplar Arası	35,289	4	8,822	13,134	.000
	Gruplar İçi	406,384	605	,672		
	Toplam	441,673	609			
Dijital Ayak izi Yaşantıları	Gruplar Arası	10,490	4	2,623	7,343	.000
	Gruplar İçi	216,782	607	,357		
	Toplam	227,272	611			

Tablo 10 incelendiğinde dijital ayak izi farkındalığı okul türüne göre anlamlı biçimde farklılaşmaktadır ($F= 13,134$, $p<,05$). Bu bağlamda dijital ayak izi farkındalığının okul türüne göre değişiklik gösterdiği ifade edilebilir. Scheffe Testi sonucuna göre Fen Lisesi ($X=3,84$; $SS=,72$) ile Anadolu İmam Hatip Lisesi ($X=3,36$; $SS=1,01$), Fen Lisesi ($X=3,84$; $SS=,72$) ile Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi ($X=3,22$; $SS=,87$) grupları arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. Ayrıca Anadolu Lisesi ($X=3,62$; $SS=,78$) ile Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi ($X=3,22$; $SS=,87$), Proje Okulu ($X=3,84$; $SS=,69$) ile Anadolu İmam Hatip Lisesi ($X=3,36$; $SS=1,01$) ve Proje Okulu ($X=3,84$; $SS=,69$) ile Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi ($X=3,22$; $SS=,87$) grupları arasında anlamlı farklılık bulunmuştur.

Tablo 10’da dijital ayak izi yaşantıları da okul türüne göre anlamlı biçimde farklılaşmaktadır ($F=7,343$, $p<.05$). Bu bağlamda dijital ayak izi farkındalığının okul türüne göre değişiklik gösterdiği ifade edilebilir. Scheffe Testi sonucuna göre Fen Lisesi ($X=1,89$; $SS=,63$) ile Anadolu İmam Hatip Lisesi ($X=1,57$; $SS=,53$), Proje Okulu ($X=1,92$; $SS=,64$) ile Anadolu İmam Hatip Lisesi ($X=1,57$; $SS=,53$) grupları arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. Ayrıca Anadolu İmam Hatip Lisesi ($X=1,57$; $SS=,53$) ile Fen Lisesi ($X=1,89$; $SS=,63$), Anadolu İmam Hatip Lisesi ($X=1,57$; $SS=,53$) ile Proje Okulu ($X=1,92$; $SS=,64$), Anadolu İmam Hatip Lisesi ($X=1,57$; $SS=,53$) ile Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi ($X=1,87$; $SS=,66$) grupları arasında anlamlı farklılık bulunmuştur.

Araştırmaya katılan bireylerin dijital ayak izi farkındalıkları ve yaşantılarının maddi duruma göre ANOVA sonuçları Tablo 11’de sunulmuştur.

Tablo 11. Dijital Ayak İzi Farkındalık ve Yaşantı Verilerinin Maddi Duruma Göre Dağılımı

	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	p
Dijital Ayak izi Farkındalığı	Gruplar Arası	4,667	4	1,167	1,615	.169
	Gruplar İçi	437,006	605	,722		
	Toplam	441,673	609			
Dijital Ayak izi Yaşantıları	Gruplar Arası	5,391	4	1,348	3,687	.006
	Gruplar İçi	221,882	607	,366		
	Toplam	227,272	611			

Tablo 11 incelendiğinde dijital ayak izi farkındalığı maddi duruma göre anlamlı biçimde farklılaşmamaktadır ($F= 1,615$, $p<.05$). Katılımcıların dijital ayak izi yaşantıları maddi duruma göre anlamlı biçimde farklılaşmaktadır ($F= 3,687$, $p<.05$). Bu bağlamda dijital ayak izi yaşantılarının maddi duruma göre değişiklik gösterdiği ifade edilebilir.

Araştırmaya katılan bireylerin dijital ayak izi farkındalıkları ve yaşantılarının internet kullanım sürelerine göre ANOVA sonuçları Tablo 12’de sunulmuştur.

Tablo 12. Dijital Ayak İzi Farkındalık ve Yaşantı Verilerinin İnternet Kullanım Süresine Göre Dağılımı

	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	p
Dijital Ayak izi Farkındalığı	Gruplar Arası	23,412	3	7,804	11,307	.000
	Gruplar İçi	418,261	606	,690		
	Toplam	441,673	609			
Dijital Ayak izi Yaşantıları	Gruplar Arası	12,729	3	4,243	12,024	.000
	Gruplar İçi	214,543	608	,353		
	Toplam	227,272	611			

Tablo 12 incelendiğinde dijital ayak izi farkındalığı internet kullanım süresine göre anlamlı biçimde farklılaşmaktadır ($F= 11,307$, $p<.05$). Scheffe Testi sonucuna göre 8 saat ve üstü ($X=2,88$; $SS=1,04$) ile 0-2 saat ($X=3,57$; $SS=,87$), 3-5 saat ($X=3,76$; $SS=,73$) ve 6-8 saat ($X=3,64$; $SS=,72$) grupları arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. Bunun yanında dijital ayak izi yaşantıları katılımcıların internet kullanım süresine göre anlamlı biçimde farklılaşmaktadır ($F= 12,024$, $p<.05$). Ayrıca 0-2 saat ($X=1,67$; $SS=,54$) ile 3-5 saat ($X=1,89$; $SS=,59$), 6-8 saat ($X=2,06$; $SS=,67$) ve 8 saat ve üstü ($X=2,03$; $SS=,84$) grupları arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. Bu bağlamda katılımcıların dijital ayak izi farkındalığı ve dijital ayak izi yaşantılarının internet kullanım süresine göre değişiklik gösterdiği ifade edilebilir.

Araştırmaya katılan bireylerin dijital ayak izi farkındalıkları ve yaşantılarının kullanılan teknolojik araca göre ANOVA sonuçları Tablo 13’te sunulmuştur.

Tablo 13. Dijital Ayak İzi Farkındalık ve Yaşantı Verilerinin Kullanılan Teknolojik Araca Göre Dağılımı

	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	p
Dijital Ayak izi Farkındalığı	Gruplar Arası	5,126	3	1,709	2,372	.069
	Gruplar İçi	436,547	606	,720		
	Toplam	441,673	609			
Dijital Ayak izi Yaşantıları	Gruplar Arası	,366	3	,122	,326	.806
	Gruplar İçi	226,907	608	,373		
	Toplam	227,272	611			

Tablo 13 incelendiğinde katılımcıların dijital ayak izi farkındalığı ($F= 2,372$, $p<.05$) ve dijital ayak izi yaşantıları ($F= ,326$, $p<.05$) kullandıkları teknolojik araca göre anlamlı biçimde farklılaşmamaktadır. Bu bağlamda dijital ayak izi farkındalığı ve dijital ayak izi yaşantılarının teknolojik araca göre değişiklik göstermediği ifade edilebilir.

Araştırmaya katılan bireylerin dijital ayak izi farkındalıkları ve yaşantılarının en çok zaman geçirilen sosyal medyaya göre ANOVA sonuçları Tablo 14'te sunulmuştur.

Tablo 14. Dijital Ayak İzi Farkındalık ve Yaşantı Verilerinin En Çok Zaman Geçirilen Sosyal Medya Göre Dağılımı

	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	p
Dijital Ayak izi Farkındalığı	Gruplar Arası	15,500	4	3,875	5,501	.000
	Gruplar İçi	426,174	605	,704		
	Toplam	441,673	609			
Dijital Ayak izi Yaşantıları	Gruplar Arası	2,976	4	,744	2,014	.091
	Gruplar İçi	224,296	607	,370		
	Toplam	227,272	611			

Tablo 14 incelendiğinde dijital ayak izi farkındalığı en çok zaman geçirilen sosyal medyaya göre anlamlı biçimde farklılaşmaktadır ($F= 5,501$, $p<.05$). Bu bağlamda dijital ayak izi farkındalığı en çok zaman geçirilen sosyal medyaya göre değişiklik gösterdiği ifade edilebilir. Scheffe Testi sonucuna göre sosyal medya değişkenlerinden Facebook ($X=3,10$; $SS=1,04$) ile Instagram ($X=3,72$; $SS=,76$) grupları arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. Ayrıca katılımcıların dijital ayak izi yaşantıları en çok zaman geçirilen sosyal medyaya göre anlamlı biçimde farklılaşmamaktadır ($F= 2,014$, $p<.05$).

Araştırmaya katılan bireylerin dijital ayak izi farkındalıkları ve yaşantılarının internete girilen yere göre ANOVA sonuçları Tablo 15'te sunulmuştur.

Tablo 15. Dijital Ayak İzi Farkındalık ve Yaşantı Verilerinin İnternete Girilen Yere Göre Dağılımı

	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	p
Dijital Ayak izi Farkındalığı	Gruplar Arası	9,011	3	3,004	4,207	.006
	Gruplar İçi	432,663	606	,714		
	Toplam	441,673	609			
Dijital Ayak izi Yaşantıları	Gruplar Arası	,208	3	,069	,186	.906
	Gruplar İçi	227,064	608	,373		
	Toplam	227,272	611			

Tablo 15 incelendiğinde dijital ayak izi farkındalığı internete girilen yere göre anlamlı biçimde farklılaşmaktadır ($F=4,207$, $p<.05$). Bu bağlamda dijital ayak izi farkındalığı internete girilen yere göre değişiklik gösterdiği ifade edilebilir. Scheffe Testi sonucuna göre İnternet Cafe ($X=2,98$; $SS=1,04$) ile Ev ($X=3,62$; $SS=,82$) ve Diğer ($X=3,76$; $SS=,87$) grupları arasında anlamlı farklılık

bulunmuştur. Ayrıca katılımcıların dijital ayak izi yaşantıları internete girilen yere göre anlamlı biçimde farklılaşmamaktadır ($F=,186, p<.05$).

TARTIŞMA, SONUÇ ve ÖNERİLER

Günümüzde bilişim teknolojileri alanındaki değişim ve gelişmeler, bireylerin internet kullanımını ve dijital ortamlardaki paylaşımlarını sıklaştırmıştır. Bu da internet kullanıcılarının sorumluluğunu ve bilinçli teknoloji kullanımının önemini arttırmıştır. Kullanıcıların dijital dünyada yaptıkları her türlü etkinlik ve eylemin geride bıraktığı ayak izleri de bir diğer önemli konu haline gelmiştir. Bu kapsamda bu çalışma lise öğrencilerinin dijital ayak izi farkındalıkları ile dijital ayak izi yaşantı durumlarını belirlemek amacıyla yapılmıştır.

Araştırmada lise öğrencilerinin dijital ayak izi farkındalığının orta düzeyde olduğu ve lise öğrencilerinin “dijital ayak izi” kavramı hakkında farkındalık düzeylerinin düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Katılımcıların dijital ayak izi yaşantı durumlarının ise düşük düzeyde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Lise öğrencilerinin dijital ortamlardaki en yoğun yaşantıları, dijital ortamlarda yaptıkları paylaşımlar gerçek düşüncelerini yansıtmaktadır şeklinde olmuştur. Alan yazında araştırma sonucunu destekler nitelikte çalışmalar bulunmakla birlikte farklı araştırma sonuçları da mevcuttur. Taş ve Bülbül (2021) ve Öztürk (2016) tarafından yapılan çalışmalarda benzer araştırma sonuçlarına ulaşılmıştır. Sanin (2022) tarafından ortaöğretim öğrencilerinin dijital ayak izi farkındalıkları ve bilgi güvenliği farkındalıkları arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmada dijital ayak izi farkındalıkları yüksek bulunmuştur. Koçyiğit (2022) tarafından, yaşları 18 ile 55 arasında değişen 500 kişi ile yapılan çalışmada, katılımcıların dijital ayak izi farkındalığının yüksek düzeyde olduğu bulgulanmıştır. Bunun yanında katılımcıların “dijital ayak izi” kavramı hakkındaki farkındalıklarının düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Sürmelioglu ve Seferoğlu (2019) yükseköğretim öğrencileri ile yürüttükleri çalışmada katılımcıların dijital ayak izi farkındalıklarını yüksek, dijital ortamlardaki yaşantılarını ise oldukça düşük düzeyde bulmuştur. European Digital Learning Network (DLEARN) (2019) tarafından yükseköğretim mezunu bireylerle yapılan araştırmada katılımcıların dijital ayak izleri konusunda farkındalık düzeylerinin yeterli olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Karabatak ve Alanoglu'nun (2022) öğretim üyelerinin dijital ayak izi yaşamları ile dijital ayak izi farkındalıklarının incelendiği araştırmada dijital ayak izi farkındalıkları yüksek, dijital aya izi yaşantılarının ise düşük olduğu ortaya çıkmıştır. Kadınların dijital ayak izi yaşantıları ve farkındalıklarının erkeklere göre önemli ölçüde daha yüksek olduğu sonucu elde edilmiştir. Bu araştırma sonuçlarından hareketle, araştırmaların çalışma gruplarının bilinçli teknoloji kullanımı ve dijital ayak izi farkındalıklarının farklı olması birbirinden farklı sonuçların ortaya çıkmasında etkili olduğu söylenebilir.

Araştırmanın bir diğer sonucuna bakıldığında; lise öğrencilerinin dijital ayak izi farkındalıkları cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır. Bu anlamlı farklılık kız öğrencilerin lehine sonuçlanmıştır. Lise öğrencilerinin dijital ayak izi yaşantı durumları da cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır. Bu anlamlı farklılık ise; erkek öğrencilerin lehinedir. Sürmelioglu ve Seferoğlu'nun (2019) yükseköğretim öğrencileri ile yürüttükleri çalışmada dijital ayak izi farkındalığı ile cinsiyet arasındaki anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Fakat dijital ayak izi yaşantı durumlarında, cinsiyete göre erkek öğrenciler lehine anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Benzer şekilde Özbek, Çoklar ve Gündüz'ün (2016) lise öğrencileriyle yürüttükleri çalışmada dijital ayak izi farkındalıkları cinsiyete göre değişmemekle birlikte, katılımcıların dijital ayak izi yaşantıları ile cinsiyet arasında erkeklerin lehine anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Çalışma bulgularının aksine Yılmaz Soylu, Demiröz ve Akkoyunlu (2021) tarafından ortaokul

öğrencileriyle yapılan çalışmada dijital ayak izi farkındalığı ile cinsiyet arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

Katılımcıların dijital ayak izi farkındalıkları sınıf düzeyine göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır. Fakat dijital ayak izi yaşantı durumlarında, sınıf düzeyine göre anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Alanyazında araştırmayla paralel sonuçları olan başka çalışmalara rastlanmaktadır. Sürmelioglu ve Seferoğlu'nun (2019) yaptığı çalışmada sınıf düzeyine göre dijital ayak izi farkındalıkları değişmekte olup dijital ayak izi yaşantı durumlarına göre değişmemektedir. Araştırmanın sonuçlarından farklı olarak ortaokul öğrencileriyle yapılan çalışmada dijital ayak izi farkındalığının sınıf düzeyine göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı görülmektedir (Yılmaz Soylu, Demiröz ve Akkoyunlu, 2021).

Araştırmaya katılan lise öğrencilerinin dijital ayak izi farkındalıkları ve dijital ayak izi yaşantı durumları okul türüne göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır. Fen lisesi öğrencilerinin diğer lise türünde eğitimlerine devam eden öğrencilere göre dijital ayak izi farkındalıkları daha yüksek düzeydedir. Yükseköğretim öğrencileriyle yapılan başka araştırmada öğrencilerin dijital ayak izi farkındalık durumları Meslek Yüksek Okulu-Fakülte-Enstitü bazında karşılaştırıldığında, eğitim düzeyi yükseldikçe farkındalık düzeyinin de yükseldiği sonucuna ulaşılmıştır (Sürmelioglu ve Seferoğlu, 2019).

Araştırmanın diğer bir sonucuna bakıldığında lise öğrencilerinin dijital ayak izi farkındalıkları maddi durum değişkenine göre değişmezken, katılımcıların dijital ayak izi yaşantı durumları maddi duruma göre farklılaşmaktadır. Araştırmada katılımcıların dijital ayak izi farkındalıkları ve dijital ayak izi yaşantı durumlarının kullanılan teknolojik araca göre farklılaşmadığı görülmektedir. Örnekleme grubunu 393 ortaokul öğrencisinin oluşturduğu çalışmada katılımcıların dijital ayak izi farkındalıkları ile cep telefonu kullanma düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır (Yılmaz Soylu vd., 2021).

Lise öğrencilerinin dijital ayak izi farkındalıkları ve dijital ayak izi yaşantı durumları, internet kullanım süresine göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır. Taş ve Bülbül (2021) tarafından yapılan çalışmada katılımcılar arasında sosyal medyada fazla zaman geçirenlerin daha fazla farkındalığı ve yaşantısı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Dijital ortamları daha az kullanan bireylerin ayak izi farkındalığının daha yüksek olduğu çalışmalar da mevcuttur (Yılmaz Soylu vd., 2021). Koçyiğit (2022) tarafından yapılan çalışmada bireylerin günlük internet kullanımı ile kişisel bilgi paylaşımı arasında farklılık bulunmuştur. Günde 7 saatten fazla internette zaman geçiren bireylerin, interneti 7 saatten daha az kullananlara göre paylaşımlarının daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Katılımcıların dijital ayak izi farkındalığı, en çok zaman geçirilen sosyal medyaya göre anlamlı biçimde farklılaşmaktadır. Sosyal medya hesaplarından Facebook ile Instagram grupları arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. Katılımcıların dijital ayak izi yaşantı durumları en çok zaman geçirilen sosyal medyaya göre anlamlı biçimde farklılaşmamaktadır.

Son olarak Lise öğrencilerinin dijital ayak izi farkındalıkları ile internete girilen yer değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterirken, dijital ayak izi yaşantı durumları internete girilen yere göre anlamlı bir farklılık göstermemiştir.

Dijital ayak izi kavramının dijital dünyada güncel fakat çok bilinmeyen bir konu olmasından dolayı bu çalışmanın, literatüre katkı sunacağı düşünülmektedir. Ulusal ve yabancı kaynaklar incelendiğinde konunun çok fazla araştırılmadığı görülmektedir. Lise öğrencilerinin dijital ayak izi farkındalıkları ile dijital ayak izi yaşantı durumlarının incelendiği bu araştırmada elde edilen sonuçlardan şu önerilerde bulunulabilir:

- Bu araştırmanın çalışma grubunu, sadece ortaöğretim öğrencileri oluşturmaktadır. Alanyazındaki çalışmaların yoğun olarak gençlere yönelik yapıldığı görülmektedir. Günümüzde internet kullanımının her yaş düzeyinde görülmesi ve dijital ayak izlerinin sürekli artmasından dolayı küçük yaş grubundaki bireylere (anaokulu ve ilkokul) yönelik araştırmalar yapılabilir.
- Araştırmada lise öğrencilerinin dijital ayak izi farkındalığının orta düzeyde olduğu ve lise öğrencilerinin “dijital ayak izi” kavramı hakkındaki farkındalık düzeylerinin düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu bilgiler ışığında eğitim-öğretim kurumlarının veliler ile işbirliği sağlayarak küçük yaşlardan itibaren öğrencilere dijital ayak izi farkındalığı oluşturacak bilgiler sunulabilir. Bunun yanında özellikle bilişim teknolojileri öğretmenlerinin “dijital ayak izi farkındalık” çalışmalarını yürütmesi, okul psikolojik danışmanlarının ise; rehberlik çerçeve planlarında teknoloji bağımlılığı çalışmalarında “dijital ayak izi” ile ilgili rehberlik çalışmalarına da yer verilebilir.
- Araştırmada katılımcıların internet kullanım sürelerinin dijital ayak izi farkındalığı ve yaşantı durumları ile anlamlı çıkmasından hareketle; ebeveynlerin internet kullanım süresini kontrol altında tutması, bireye bilinçsiz bir şekilde sosyal medyada fotoğraf ve video paylaşımlarının dijital ayak izine dönüştüğü ile ilgili bilgilendirme yapılabilir.
- Bu çalışmada lise öğrencilerinin dijital ayak izi farkındalıkları ve dijital yaşantı durumları; cinsiyete, sınıf düzeyine, maddi duruma, okul türüne, katılımcıların internet kullanım süresine, en çok kullanılan teknolojik araca, en çok zaman geçirilen sosyal medya uygulamasına ve internete en çok girilen yere göre araştırılmıştır. Ebeveynlerin çocuklarına rol model olması noktasında önemli olduğu varsayımdan hareketle, daha sonra yapılacak olan çalışmalarda, dijital ayak izi farkındalığı ve yaşantı durumları, anne-baba internet kullanım sıklığı açısından incelenebilir. Bunun yanında lise öğrencilerinin problemleri internet kullanımı, dijital ayak izi farkındalığı ve yaşantı durumları açısından araştırılabilir.

KAYNAKÇA

- Acele, B. (2020). *Bilişim teknolojisi öğretmen ve öğretmen adaylarının sayısal ayak izi kavramlarının incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Azucar, D., Marengo, D. and Settanni, M. (2018). Predicting the Big 5 Personality Traits from Digital Footprints on Social Media: A Meta-Analysis. *Personality and Individual Differences*, 124, 150-159. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2017.12.018>
- Bennett, S., Maton, K. and Kervin, L. (2008). The ‘digital natives’ debate: A critical review of the evidence. *British Journal of Educational Technology*, 39(5), 775-786.
- Blue, J., Condell, J. and Lunney, T. (2018). Digital Footprints: Your Unique Identity, Erişim: 18 Ocak 2023, https://pure.ulster.ac.uk/ws/files/12511484/DigitalFootprints_JB_JC_TL_HC_I18.pdf.
- Bodhani, A. (2012). Digital footprints step up. *Engineering and Technology*, 7(1), 82-83.
- Buchanan, R., Southgate, E., Smith, S. P., Murray, T. and Noble, B. (2017). Post no photos, leaven trace: Children’s Digital Footprint management strategies. *E-Learning and Digital Media*, 14(5), 275-290. doi: 10.1177/2042753017751711
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E., Akgün, Ö., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2008). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. (1. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.

- Camacho, M., Minelli, J. and Grosseck, G. (2012). Self and identity: Raising undergraduate students' awareness on their digital footprints. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 46, 3176-3181.
- Canberk, G. ve Sağıroğlu, Ş. (2007). Çocukların ve gençlerin bilgisayar ve internet güvenliği. *Politeknik Dergisi*, 10(1), 33-39.
- European Digital Learning Network-DLEARN. Erişim: 3 Mart 2023. <http://dlearn.eu/conference/2019-2/>.
- Fish, T. (2009). *My Digital Footprint: A Two-Sided Digital Business Model Where Your Privacy Will Be Someone Else's Business!* UK: Future Text.
- Fraenkel, J. R., Wallen, N. E. and Hyun H. H. (2003). *How to design and evaluate research in education*. McGraw-Hill Higher Education, 366-386.
- Garfinkel, S. L. (2010). Digital forensics research: The next 10 years. *Digital Investigation*, 7, 64-73. <https://doi.org/10.1016/j.diin.2010.05.009>
- Girardin, F., Calabrese, F., Dal Fiore, F., Ratti, C. and Blat, J. (2008). Digital foot printing: uncovering tourists with user-generated content. *IEEE Pervasive Computing*, 7(4), 36-43.
- Gökdemir, A. (2022). *Dijital ayak izine teknolojik determinist yaklaşım: Veri madenciliği yöntemiyle dijital verilerin kullanımı ve gözetim olgusu üzerine bir araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Haimson, O., Brubaker, J., Dombrowski, L. and Hayes, G. (2016). *Digital Footprints and Changing Networks During Online Identity Transitions*. In Proceedings 110 of the 2016 CHI Conference on Human Factors in Computing Systems, ss. 2895-2907.
- Karabatak, S. and Alanoğlu, M. (2022). Faculty members Digital Footprint experiences and Digital Footprint awareness. *Educational Academic Research*, 44(1), 31-41.
- Karal, E. (2022). PUBG mobile oyununun ergenlerin şiddet eğilimleri ve saldırganlık düzeyleri üzerindeki etkisinin incelenmesi. *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 8(51), 540-546.
- Karal, E. ve Birlik, L. (2021). Ergenlerde sosyal ortamlarda gelişmeleri kaçırma korkusunun (fomo) bazı değişkenler açısından incelenmesi. *International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal*, 7(52), 2999-3005.
- Kosinski, M., Stillwell, D. and Graepel, T. (2013). Private traits and attributes are predict table from Digital records of human behavior. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 110(15), 5802-5805.
- Margaryan, A., Littlejohn, A. and Vojt, G. (2011). Are digital natives a my thoreality? University students' use of digital technologies. *Computers and Education*, 56(2), 429-440.
- Özbek, Y., Çoklar, A. N. ve Gündüz, Ş. (2016). *Lise öğrencilerinin dijital ayak izi farkındalık ve yaşantılarının belirlenmesi*. 10th International Computer and Instructional Technologies Symposium (ICITS) (s. 596-604). Rize: ICITS Proceedings Book.
- Öztürk, B. (2019). *Dijital radyonun dijital yerlileri: çocuk dinleyiciler* (Editör: Ali Murat Kırık). Yeni Medyada Çocuk ve İletişim içinde, ss. 143-167.
- Sanin, E. (2022). *Ortaöğretim öğrencilerinin dijital ayak izi farkındalıkları ve bilgi güvenliği farkındalıkları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

- Sürmelioglu, Y. and Seferoglu, S. S. (2019). An examination of Digital Footprint awareness and Digital experiences of higher education students. *World Journal on Educational Technology: Current Issues*, 11(1), 048–064.
- Şahin, E. ve Çavuş, B. F. (2020). Sosyal medya algısı ve FoMO' nun tüketici satın alma davranışına etkisinin belirlenmesine yönelik bir araştırma: Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Örneği. *Fırat Üniversitesi İİBF Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 4(1), 149.
- Şenel, E. and Yılmazdoğan, O, C. (2021). Digital Footprint Differences of X, Y and Z Generations in Tourism. *Journal of Management, Economics and Marketing Research*, 5(3), 189-206.
- Tabachnick, B. G. and Fidell, L. S. (2013). *Multivariate Statistics* (Sixth ed.) Boston: Pearson.
- Tapscott, D. (2008). *Grownup digital: How the next generation is changing your world*. New York: McGraw-Hill.
- Taş, A. and Bülbül, H. İ. (2021). Digital footprint awareness of social media users. *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 4(3), 205-216.
- Türkiye İstatistik Kurumu [TUIK] (2019). *Hane halkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması*. Erişim: 20 Ocak 2023. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30574>.
- Varnado S. S. (2014). Your Digital Footprint Left Behind at Death: An Illustration of Technology Leaving the Law Behind. *Louisiana Law Rev*, 74(3), 719–75.
- Vervier, L., Zeissig, E. M., Lidynia, C. and Ziefle, M. (2017). Perceptions of digital footprints and the value of privacy. International Conference on Internet of Things, Big Data and Security (pp. 80-91).
- Vural, Z. ve Bat, M. (2010). Yeni bir iletişim ortamı olarak sosyal medya: Ege Üniversitesi iletişim fakültesine yönelik bir araştırma. *Journal of Yasar University*, 5(20), 3348-3382.
- We Are Social ve HootSuite. Digital 2022: Global internet use accelerates. Erişim: 12 Ocak 2023. <https://wearesocial.com/uk/blog/2022/01/digital-2022-another-year-of-bumper-growth-2/>.
- Yılmaz-Soylu, M., Demiröz, S. ve Akkoyunlu, B. (2021). Ortaokul öğrencilerinin dijital ayak izi farkındalıkları ve yaşantılarının incelenmesi. *Journal of Computer and Education Research*, 9 (17), 177-198. DOI: 10.18009/jcer.838856
- Yli-Renko, H., Autio, E. and Sapienza, H. J. (2001). Social capital, knowledge acquisition, and knowledge exploitation in young technology-based firms. *Strategic Management Journal*, 22(6-7), 587-613.